

**СИСТЕМА АНТРОПОНІМНИХ НАЙМЕНУВАНЬ РОДИНИ
СОКОЛОВСЬКИХ У РОМАНІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «МАРУСЯ»**

Загальна постановка проблеми. Розглянута широка сітка антропонічних найменувань членів родини Соколовських та головного персонажа Марусі зокрема в однойменному романі Василя Шкляра.

Іменування героїв займають особливе місце серед усіх мовних засобів, які автор використовує для художнього оформлення свого твору. Власні назви є носіями ідейно-художніх думок письменника, допомагають втіленню авторського задуму у художньому тексті. Усі антропоніми, замітники імені, безіменна названість та апелятиви, які використовує Василь Шкляр у романі «Маруся», утворюють антропонімічну систему.

Аналіз основних публікацій та досліджень. Центральною проблемою української ономастики є питання формування та становлення власних назв взагалі і прізвищ зокрема. Мабуть, сьогодні найменш дослідженою залишається літературна ономастика. Звичайно, існує багато праць, присвячених інтерпретації власних назв у художніх творах, але вони або торкаються питань літературної ономастики принагідно чи розглядають письменницьку онімію як звичайний матеріал, або ж зосереджуються навколо проблеми історичної достовірності антропонімів [3;3].

Вагомим є внесок Ю. О. Карпенка у літературну ономастику, який в основному розглядав теоретичні засади науки. Ю. О. Карпенко доводить, що літературна ономастика «виникає та існує на тлі загальнонародної ономастики» [1; 34], тобто є вторинною, створеною уявою письменника, яка функціонує лише в художньому просторі. [1; 35-36]. Також Ю.О.Карпенко відзначає, що основна функція власних назв у художньому творі не диференційна (номінативна чи ідентифікаційна), а стилістична.

С. Красножен у статті «Имясобственное и интерпретация текста» обґрунтовує специфіку та особливості виділення літературної ономастики у самостійну галузь лінгвістики. Дослідник підкреслює неабияку роль антропонімів у літературному творі, відзначає, що власна назва - це «вікно в інший, внутрішній для твору світ – завдяки багатій асоціативності власних імен уже на рівні мовної системи» [2;16].

Ще раз важливість та необхідність використання онімів у літературних текстах підкреслює Л. Панасюк. [4; 168]. Дослідниця наголошує, що власні назви відіграють особливу роль у мові художнього твору, вони відображають авторську картину світу, допомагають йому створити уявний світ та його мешканців.

Отже, літературна ономастика сьогодні все ще перебуває на стадії свого становлення. Маємо чимало праць, присвячених теоретичним питанням цієї лінгвістичної науки, де автори намагаються з'ясувати її основні засади та принципи, а також підкреслюють окремішність та відмінність від загальної чи історичної ономастики. Здобутки української літературної ономастики є надзвичайно важливими та вагомими, проте у ній залишається ще багато прогалин. Не дослідженими залишається більшість художніх творів талановитих українських письменників, ономастикон яких є цінним матеріалом не лише для лінгвістів-ономастів, а й етнографів, істориків, літературознавців. Тому надзвичайно **актуальним завданням**, яке потребує негайного вирішення, є детальне дослідження ономастикону найновішого роману «Маруся» Василя Шкляра.

У романі «Маруся» нерідко трапляються імена, які мають дуже давню історію. Василь Шкляр дуже відповідально ставився до номінації персонажів та місць подій, оскільки практично всі імена мають історичне підґрунтя, а події – реальне минуле на початку ХХ століття.

Основний стержень роману та головні події відбуваються навколо отаманші Марусі та її родини Соколовських, це стає зрозуміло ще із заголовку однойменного твору. Автор вдало підбирає спостереження та роздуми італійського купця Флоріана Ліви для опису сім'ї Соколовських : *«Він уже знав, хто такі большевики та як їх зненавиділи тутешні селяни, але щоб отак... щоб такі молоді люди свідомо гинули один по одному?.. Падає брат — на його місце тут-таки стає другий, гине другий — його замінює третій, убивають третього — на зміну смертнику приходять юна сестра... Ні, такого Флоріан Ліва не міг собі пояснити..»* [5; 180] та *«Коли не стало Олекси, мого*

найменшенького Лесика, на його місце став Дмитро. Митю теж убили, і тоді його замінив Василь. А коли вбили Василя, за отамана стала Сашуня... Четвертий, найстарший мій син Степан був, як і ви, отче, православним священиком. Він не міг воювати, і тоді козаки обрали Сашуню.» [5; 7] Саме у цих словах і криється трагічна доля дітей Явдохи Соколовської, котра похоронила всіх синів, котрі ставали на стежку боротьби за незалежність Великої України. Протягом твору батька Тимофія Соколовського та матір Явдоху Соколовську Василь Шкляр називає по-різному залежно від роду занять, походження та зовнішніх ознак. Наприклад, Явдоха Соколовська згадувалася як: *німа Явдоха Соколовська, мама Ядвіга, уроджена шляхтянка, шляхтянка Ядзя, Ядвіга Квасніцька*: «Але їй подобалося, як Сашуня їсть, як рівно тримає спину й голову, не горблячись над тарілкою, як делікатно п'є чай, і Ядвіга думала, що доня таки взяла щось і від неї, уродженої шляхтянки Ядвіги Квасніцької, хоча вона давно стала Явдохою» [5; 191]. Набагато ширша сітка антропонімних одиниць використана на найменування Тимофія Соколовського: *батько Тимофій, гайдамака Тиміш, горбулівський дяк, духівник, мандрівний дяк, начальник штабу повстанської бригади імені Дмитра Соколовського, православний дяк, простоволосий тато*: «Марусі від того знов зацеміло серце, зацеміло й стислося дужче, бо вона в голові колони вже під їжджала до свого подвір'я, де біля воріт гордо стояв її простоволосий тато, стояв Тимофій Соколовський, дяк Покровсько-Миколаївської церкви — не по літах ставний, широкогрудий, тільки борода його й колись русяве волосся тепер споловіли, наче голову йому притрушено попелом.» [5; 182]. Їхніх чотирьох синів Василь Шкляр називає зменшено-пестливими словами (переважно у дитинстві), за родом занять та військовими вже званнями. *Василь Соколовський* згадується також як *отаман Василь Соколовський*: «Отаман Василь Соколовський подав свою першу команду «До бою!» [5; 50]. Другий син *Дмитро Соколовський* найменується як: *малий Митя* та *прапорищик Дмитро Соколовський*: «І тут Ядвіга здригалася, почувши жалібний голосочок малого Миті.» [5; 192]. Третій із вояків Соколовських був *Олекса*, як згадується у тексті також як: *найменшенький Лесик* та *отаман Олекса Соколовський*: «З Лесика став Олексою — отаманом Олексою Соколовським.» [5; 26]. Четвертий найстарший із Соколовських синів був Степан Соколовський. Він, будучи православним священиком, у романі називається також: *брат Степан* та *самітний печерник*: «Він стояв на амвоні худий, блідолиций, як самітний печерник, чийх молитов не чує ніхто, окрім Бога.» [5; 188]. Окрім Сашуні, у Ядвіги Соколовської були ще чотири дочки, які у тексті згадуються як: *дочка Ганя та Ганна, Настуня, сестри Віра та Устинка*: «На початку квітня Явдоха раптом злягла й уже не вставала з ліжка, коло неї ходила дочка Ганя, яка аж здригнулася, коли раптом почула: — Буду вмирати я, доню.» [5; 6], «Василь хотів востаннє побачити своїх рідних сестер Віру, Ганю, Устинку й найменшеньку Сашу, яка ступила на гостру, як бритва, стежку братів.» [5; 84]. Також яскраво є виражена палітра антропонімних одиниць, виставлена у хронологічній послідовності життя персонажів, їхнього соціального та родинного статусу, віку, для найменування Дмитрової дружини, їхнього сина та вже онуки. Надія Круглецька у творі найменується також як: *бабуся Надя, Дмитрова дружина, жінка Надя, Надія Соколовська-Круглецька* та *старенька*: «Старий брати Василь і Дмитро, як статечні вчителі, пильнували Горбулівську гімназію, в якій директором була Дмитрова дружина Надя Круглецька.» [5; 25]. Син Надії та Дмитра Соколовських – Євген – згадується як: *Євген Васильович, малий Євгенко, малий син Євгенко*: «Жив із дружиною та малим сином Євгенком у двох кімнатах гімназії і часто виходив до вітряка, що стояв край села навпроти їхніх вікон — палицею можна докинути, сажнів за шістдесят.» [5; 36]. Ім'я його *дочки Лізи* має ще одну трьохкомпонентну формулу – *Ліза Євгенівна Соколовська*: «Ліза Євгенівна Соколовська з'їла всі нерви, поки вибігала собі закордонного паспорта...» [5; 11]

Поруч із широкою системою онімних одиниць родини Соколовських, найчисельнішою є Марусина – головного персонажа однойменного роману, яка складається із 17 найменувань різних на будовою. 16-річне дівча обрали отаманшою після чотирьох смертей її братів. Протягом усього тексту Марусю називають: *амазонка*: «— А це що за амазонка?— Олександра Соколовська, — сказав Василь. — Сестра. Воює в нашій бригаді.» [5; 78], *барішнина*: «— Це вам, барішнина, — простягнув Марусі стосик леїв. — Можете перерахувати.» [5; 238], *бісова мазниця*: «Климцьо радо заходився сповняти наказ, теж не помітивши, що «бісова мазниця» вже ними командує.» [5; 216], *відьма*: «...вони тут усі метушаться, хвилюються, а ця відьма їх мовби не помічає, вони для неї порожнє місце.» [5; 301], *зарвавшийся баба*: «...і немає нічого дивного в тому, що безсистемні наскоки червоних частин не можуть нічого зробити «с этой зарвавшийся бабой.» [5; 247], *Маруся*: «І ще одне,

— насамкінець сказала вона. — Віднині називайте мене *Марусею!*» [5; 89], *найвродлівіша П'ятниця*: «Мирон ще раз подивувався цьому найзухвалішому й найкмітливішому циганчукові, *цій найвродлівішій П'ятниці*, яка наче знала, що потрапить на безлюдний острів...» [5; 207], *найкраща пастушка Хлоя*: «Він дивився на її чисте обличчя, з якого Дніпро зливав сажу, і думав, що це вже не циганчук і не П'ятниця, це *найкраща* у світі *пастушка Хлоя*, яка також жила на острові й була там найвродлівішою дівчиною.» [5; 209], *Олександра Соколовська*: «— А це що за амазонка?— *Олександра Соколовська*, — сказав Василь. — *Сестра. Воює в нашій бригаді.*» [5; 78], *Орлеанська Діва*: «Ні, це не Гарібальді, подумав він. Це *Орлеанська Діва*, що колись також повстала проти загарбників, та була спалена на кострищі за відьомство і... носіння чоловічого одягу.» [5; 180], *Сама*: «На чолі колони їхала верхи на білому арабові Маруся, поруч неї — Сенько Кулібаба з жовто-блакитним прапором та Василь Матіяш, ад'ютант *Самої*, як іноді називали Марусю її козаки.» [5; 178], *Саша Соколовська*: «Італієць Ліва добре знав *Сашу Соколовську*, як і її братів, бо не раз бував у хаті дяка Тимофія Соколовського.» [5; 179], *Сашуня*: «...а мамі не було, мама була в хаті, бо, почувши, що їде *Сашуня*, вона вже готувала ковмачку, готувала улюблену страву найменшої доні.» [5; 183], *сестричка Саша*: «Разом з козаками йшла його *сестричка Саша* й вела за труною білого коня з уплетеною в срібну гриву чорною стрічкою.» [5; 50], *тендітне веснянкувате дівчисько*: «...перед ними була не сувора відунка-язичниця і навіть не дебела войовнича молодиця, якою вони уявляли Марусю, а *тендітне веснянкувате дівчисько*, таке субтильне, що його, либонь, і кінь не чув під собою.» [5; 168], *циганчук*: «Він це там, на подвір'ї табору, коли соколине око налилося теплом, упізнав цього найкрасивішого та найзухвалішого в світі *циганчука* із синьо-сірими очима.» [5; 199]

Отже, серед усіх компонентів літературного тексту власні назви виступають важливими та необхідними складовими і займають неабияке місце у структурі та композиції художнього твору. Вони мають цілеспрямоване ідейно-художнє значення, оскільки письменник паралельно створює ім'я і образ, які взаємно уточнюють і доповнюють одне одного. Вдалий вибір письменником власної назви не лише надає образу завершеності, конкретності, а й безпосередньо характеризує його.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карпенко Ю. А. Имя собственное в художественной литературе // Филологические науки: Науч. докл. высш. шк. – 1986. - № 4. – С.34-40.
2. Красножен С. А. Имя собственное и интерпретация текста // Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв'язки: Зб. наук. праць / Ред. кол.: Ю. О. Карпенко / відп. ред. / та ін. – К.: НМК ВО, 1992. – С.14-18.
3. Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв'язки: Зб. наук. праць / Ред. кол.: Ю. О. Карпенко / відп. ред. / та ін. – К.: НМК ВО, 1992. – 164с.
4. Панасюк Л. Онімія як засіб часопросторової локалізації дії у першому романі тетралогії Т. Манна «Йосип та його брати» // Наукові записки. Серія: Мовознавство. – Тернопіль: ТДПУ, 2003. – Вип. І. Ч.2. – С.168-171.
5. Шкляр В. Маруся: роман / Василь Шкляр. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного Дозвілля», 2014. – 320 с.

Волошина О.

Науковий керівник – доц. Головата Л. М.

МЕТОДИКА ОПРАЦЮВАННЯ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ НА СИСТЕМАТИЧНОМУ ЕТАПІ ВИВЧЕННЯ (9 КЛАС)

Роль мови як засобу комунікації та висловлення думки зумовлює необхідність вивчення синтаксису в шкільному курсі української мови. Лише на синтаксичному рівні мовної системи можна повністю побачити, які функції виконують одиниці усіх інших рівнів, яка їх участь у досягненні комунікативних цілей. Таким чином, синтаксис посідає центральне місце у шкільному курсі української мови, оскільки опанування таких понять, як речення, зв'язок слів у реченні є важливою умовою розвитку мовлення. Знання закономірностей побудови речень, їх різновидів допомагає граматично правильно утворювати різні конструкції, збагачує синтаксичні ресурси мовлення, сприяє повнішому й точнішому вираженню думок. Таким чином, опрацювання синтаксису складного речення набуває особливого значення, бо саме цей етап вивчення української мови викликає багато труднощів, без подолання яких неможливе